

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 10 Jild 4
2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Муҳаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jale Özlem, Murodaliev Rakhmonali, Askarov Ollabergan</i> ABOUT ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN TASHKENT REGION (2022)	9-17
<i>Хомиджонова Мафтунахон</i> АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕВЕРО-ЗАПАДНОЙ УСТРУШАНЫ, В ЧАСТНОСТИ БАСЕЙНА ЗААМИНСУ	18-26
<i>Nig'matullayev Ibrohim</i> SHIA JAMOALARINING MUQADDAS JOYLARI VA ZIYORATLARI	27-32
<i>Arslonbekov Nursulton</i> ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLAKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI SAFARI VA UNING NATIJALARI	33-36
<i>Nasirillayeva Nodirabegim</i> ABDULLA NOSIROVNING "TURON" KUTUBXONASIDAGI FAOILAYATI	37-42
<i>Tuyev Fazliddin</i> NAVOIY VILOYATIDA SOG'LIQNI SAQLASH BORASIDA O'ZARO TASHQI HAMKORLIK ALOQALARI	43-47
<i>Davlatova Shoir</i> TURKISTON SOVET AVTONOMIYASINING E'LON QILINISHI VA O'LKADA BOLSHEVIKLARNING BOSHQARUV TASHKILOTLARI	48-53
<i>Muminov Azizbek</i> TURIZM SOHASIDA EKOLOGIK BILIM VA EKOLOGIK MADANIYATNI YUKSALTIRISH	54-59
<i>Abdullayev Elbek</i> AMIR TEMUR VA MUZAFFARIYLAR DAVLATI O'RTASIDA MUNOSABATLARNI YO'LGA QO'YILISHI	60-63
<i>Turg'unov Sherzod</i> NAMANGAN VILOYATI SANOAT KORXONALARIDA MEHNATKASHLAR UCHUN YARATILGAN SOG'LIKNI SAQLASH, SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH VA MADANIY – MA'RIFIY SOHADAGI SHAROITLAR HAQIDA FIKR MULOHAZALAR	64-71

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Berdaliyeva Muxabbatxon</i> O'ZBEKISTONDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISHNI TARTIBGA SOLISH: IQTISODIY VA HUQUQIY JIHATLARI	72-79
<i>Ergashev Jahongir</i> KICHIK BIZNES FAOLIYATIDA TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHNING NAZARIY JIHATLARI	80-84
<i>Imomov Xolmurod</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	85-90

<i>Атамуродов Шерзод, Самадов Салоҳиддин</i> ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ- УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	91-99
<i>Қодиров Музаффар</i> РАҚОБАТ МУҲИТИДА ТАШКИЛОТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	100-108
<i>Amiriddinova Muslima</i> ANALYSIS OF TOURISM SERVICE TYPE AND GENERAL CATERING TO INCREASE THE TRAFFIC AND TRAFFIC	109-114
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yuldashev Tazabay</i> DARVIN VA MARKS TA'LIMOTI INSON BORLIG'INI OBYEKTIV TUSHUNTIRISHNING XULOSASI SIFATIDA	115-119
<i>Sultanov Og'abek</i> SHARQDA YOSHLAR MAS'ULIYATIGA DOIR FALSAFIY QARASHLAR RIVOJI	120-123
<i>Tursunkulova Shaxnoza</i> HADISLARDA INSONNING GO'ZAL FAZILATLARI XUSUSIDA	124-127
<i>Khushbokov Oybek</i> THE "TEACHER" PHENOMENON IN THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL SPACE OF CULTURE	128-134
<i>Tojaliev Abduqosim</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING INNOVATSION ISTIQBOLLARI	135-139
<i>Sadullaeva Matluba</i> NUMBER AS THE ESSENCE OF THINGS: PYTHAGOREAN PHILOSOPHY	140-145
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mirzakamolova Maftuna</i> ASSOSIATIV LINGVISTIKA VA UNING XUSUSIYATLARI	146-150
<i>Temirova Hayotxon</i> DIALECT CLASSIFICATION AND PHONETIC CHARACTERISTICS OF UZBEK DIALECTS IN THE SURKHANDARYA REGION	151-155
<i>Surmilova Elena</i> LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF TONGUE TWISTERS: A LITERATURE REVIEW	156-164
<i>Mahmudova Nigoraxon</i> PRAGMALINGVISTIKADA IKKI YO'NALISH	165-169
<i>Ergasheva Gulshan</i> NEMISCHA FRAZEOLOGIZMLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI (INSON INTELLEKTUAL SALOHİYATINI IFODALOVCHI IBORALAR MISOLIDA)	170-174
<i>Masharipova Valentina</i> DIFFICULTIES CLASSIFYING PARALINGUISTIC MEANS IN A LITERARY TEXT	175-182

Ibragimova Gulshan

O‘ZBEK SHOIRLARI VA ADIBLARI IJODIDA CHINOR DARAXTI OBRAZI 183-188

12.00.00 – YURIDIK FANLAR*Халиқулов Комолиддин*“COMITAS GENTIUM” ДОКТРИНАСИННИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУД
ҚАРОРЛАРИНИ ТАҲ ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШГА ТАЪСИРИ ..... 189-195*Yakubov Xushnudbek*

TERRORIZMNING KELIB CHIQUISH SABAB VA OMILLARI 196-202

*Mutalov Oybek*O‘ZBEKISTONDA ELEKTRON SHARTNOMALARNING HUQUQIY TARTIBI:
MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR ..... 203-208*O‘razbayev Laziz*DAVLAT BUYURTMASI ASOSIDA YARATILGAN MUALLIFLIK HUQUQI
OBYEKTLARINING HAMDA XIZMAT ASARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI ..... 209-214*Arslonqulova Aziza*INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI XALQARO XUSUSIY HUQUQDA TARTIBGA
SOLISH MASALALARI ..... 215-219**13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI***Saidova Kamola*КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ РОЛИ ШКОЛЫ И УНИВЕРСИТЕТА В ВОСПИТАНИИ
ЗАПАДНОЙ МОЛОДЕЖИ ..... 220-225*Jumaniyozova Muhayyo*OLIIY TA'LIMDA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHGA
KREATIV YONDASHUVNING ZARURATI ..... 226-232*O'smanova Diloromxon*BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING ADABIY-NUTQIY KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH VA TASHXISLASHNING ASOSIY MEZONLARINI ANIQLASH ..... 233-240*Nasriddinov Dadaxon*OLIIY HARBIIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA
ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN
AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR ..... 241-250*Fayziyeva Dildora, Rajabova Gulchexra*BO'LAJAK PEDAGOGLARNING MEDIA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI ..... 251-259*Marhabo Sayfulloyevna*BUXORO JADIDLARINING TA'LIM-TARBIYAGA OID ASARLARIDA MILLIY
TARBIYA MUAMMO SIFATIDA ..... 260-267*Юсупов Лутфуллоҳ*

КРЕАТИВ ТАЪЛИМНИ ЖАМИЯТ РАВНАҚИДАГИ АҲАМИЯТИ 268-272

Norboyev Farhod

INNOVATSIYALAR MANBALARI: AKTYOR-TARMOQ NAZARIYASI 273-278

Received: 30 September 2024

Accepted: 5 October 2024

Published: 15 October 2024

Article / Original Paper

SPECIFIC ASPECTS OF COPYRIGHT OBJECTS AND SERVICE WORKS CREATED ON THE BASIS OF A STATE ORDER

Orazbayev Laziz Shukhrat o'gli

Bureau of Compulsory Enforcement under the General Prosecutor's Office,

Chilonzor district department - state executive

E-mail: lazizbekorazbayev@gmail.com

Abstract. In this article, the recognition of copyright in relation to copyright objects and service works created on the basis of the state order, the distribution of personal non-property rights and property rights in relation to the copyright object between the parties, the differences between the author's contract and the contract of order and similar aspects are analyzed from a legal point of view.

Keywords: copyright, property rights, personal non-property rights, order contract, intellectual property right, state order, "work for hire" concept, service work, intellectual property object created on the basis of state order.

DAVLAT BUYURTMASI ASOSIDA YARATILGAN MUALLIFLIK HUQUQI OBYEKTLARINING HAMDA XIZMAT ASARINING O'ZIGA XOS JIHLARI

O'razbayev Laziz Shuxrat o'g'li

Bosh prokuratura huzuridagi Majburiy ijro byurosining

Chilonzor tuman bo'lim - davlat ijrochisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari hamda xizmat asariga nisbatan mualliflik huquqining e'tirof etilishi, mualliflik huquqi obyektiga nisbatan bo'lgan shaxsiy nomulkiy huquqlar va mulkiy huquqlarning tomonlar o'rtasida taqsimlanishi, mualliflik shartnomasi va buyurtma shartnomasi o'rtasidagi farqli va o'xshash jihatlar huquqiy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqi, mulkiy huquqlar, shaxsiy nomulkiy huquqlar, buyurtma shartnomasi, intellektual mulk huquqi, davlat buyurtmasi, "work for hire" tushunchasi, xizmat asari, davlat buyurtmasi asosida yaratilgan intellektual mulk obyekt.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I10Y2024N30.2>

Kirish. Bugungi kunda mualliflik huquqi obyektlariga nisbatan bo'lgan mulkiy huquqlar va shaxsiy nomulkiy huquqlarning o'rni va ahamiyati kundan-kunga ortib bormoqda. Ayniqsa, mualliflik huquqi obyektlarini yaratgan subyektlar o'z huquqlaridan oldingi yillarga nisbatan kengroq ravishda foydalanmoqdalar, shu bilan birga buzilgan huquqlarini sud orqali himoya qilish, mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar tomonidan buzilgan huquqlarning himoya qilinishi mualliflik huquqi obyektini hisoblanadigan asarlarning qadrini orttirmoqda.

Hammamizga ma'lumki, mualliflik huquqi obyektlari hisoblanuvchi asarlar odatda muallifning o'z xohish-irodasi asosida yaratiladi, ammo shunday holatlar mavjudki, ushbu asarlar muallif ish faoliyat olib boruvchi tashkilot yoki davlat buyurtmasi asosida ham

yaratilishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonuni [1]ng 34-moddasida hamda Fuqarolik kodeksi[2]da xizmat asarlari yoritilgan bo'lib, unga ko'ra xizmat vazifalarini yoki xizmat topshirig'ini bajarish tartibida yaratilgan asar (xizmat asari) deb yuritiladi. Yuqoridagi Qonuning 41-moddasida hamda Fuqarolik kodeksining tegishli moddasida buyurtma asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari haqida so'z yuritiladi, unga ko'ra muallif tomonidan buyurtmachining buyurtmasi asosida yaratilgan asar buyurtma asar hisoblanadi. Ko'pchilik holatlarda xizmat asari va davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlar chalkashlikni vujudga keltiradi, ya'ni xizmat asarlarining hammasini davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asar deb hisoblash holatlari amaliyotda uchrab turadigan holat hisoblanadi, aslida, xizmat asarlari bilan davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlar bir-biridan farq qiladi. Chunki, xizmat asarlari ish beruvchi va xodim o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida yaratiladi, davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlar bo'lsa, muallif va buyurtmachi, yani davlat o'rtasida tuzilgan buyurtmaning mualliflik shartnomasi asosida yaratiladi. Shunday holatlar mavjudki, ushbu holatlarda xizmat asari bir vaqtning o'zi davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektini hisoblanuvchi asar va xizmat asari bo'lishi mumkin. Quyida xizmat asari va davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari haqida batafsil so'z yuritimiz.

ASOSIY QISM. Xizmat asari – bu xodim tomonidan o'z xizmat vazifalarini bajarish jarayonida yoki ish beruvchining aniq topshirig'i asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektini, ya'ni xodimning mehnat shartnomasi doirasida yoki lavozim majburiyatlari asosida yaratilgan intellektual faoliyat mahsuli hisoblanadi. Xizmat asari ish beruvchining topshirig'i yoki roziligi asosida xodimning ish vaqtida va ish beruvchining resurslaridan foydalangan holda yaratiladi, shuningdek, bunday turdagi asarlar ish beruvchining faoliyat sohasiga tegishli bo'ladi. Xizmat asarlarining huquqiy maqomiga to'xtaladigan bo'lsak, ushbu asarlarga tegishli bo'lgan mulkiy huquqlar odatda ish beruvchiga tegishli bo'ladi, muallifning shaxsiy nomulkiy huquqlari (masalan, muallif sifatida tan olinish) kabi huquqlari o'zida saqlanib qoladi, ya'ni mulkiy huquqlar odatda ish beruvchiga o'tadi, shaxsiy huquqlar muallifning o'zida saqlanib qoladi[3]. Xizmat asarlari uchun to'lanadigan kompensatsiya asosan ish haqi doirasida qoplanadi, ba'zi hollarda qo'shimcha mukofot belgilanishi holatlari ham kuzatilishi mumkin. Ish beruvchi asardan o'z xohishiga ko'ra foydalanish huquqiga ega hisoblanadi, lekin muallif (xodim) odatda asardan foydalanishda cheklangan huquqlarga ega hisoblanadi. Xizmat asarini yaratish uchun mehnat shartnomasi, lavozim yo'riqnomasi, ichki tartib-qoidalar yuridik asoslar hisoblanadi. Xizmat asarlarining asosiy turlari quyidagilar hisoblanadi:

- Ilmiy-texnik hujjatlar;
- Dasturiy ta'minot;
- Dizayn loyihalari;
- Marketing materiallari;
- Texnik ixtirolar.

Xizmat asarlarining muhim jihatlaridan biri shundaki, xodimning ish vaqtidan tashqari yaratgan asarlari xizmat asari hisoblanmasligi mumkin, ya'ni xodim ish vaqtidan tashqari, ammo o'z ish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan asarni yaratgan taqdirda bunday asar xizmat vazifalarini amalga oshirish jarayonida yaratilgan asar hisoblanmaydi, chunki xodim ushbu asarni yaratishda ish beruvchining resurslaridan emas, balki o'z shaxsiy resurslaridan foydalangan bo'ladi. Shuningdek, xizmat asari tushunchasi mualliflik huquqi va mehnat huquqi kesishgan nuqtada joylashgan murakkab masala hisoblanadi. Shuning uchun, xodim va ish beruvchi o'rtasida vujudga keladigan munosabatlar fuqarolik hamda mehnat munosabatlari hisoblanishi natijasida har ikkala huquq doirasida amalga oshiriladi, shuningdek, ularning chegaralari qonunchilik asosida aniqlanadi.

Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning huquqiy maqomi ham birmuncha murakkab. Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari - bu davlat organlari yoki

muassasalari tomonidan maxsus shartnoma asosida, davlat mablag'lari hisobiga yaratilgan adabiyot, san'at va ilm-fan asarlari hisoblanadi. Unga quyidagi asosiy turlar misol bo'la oladi:

- Ilmiy maqolalar va monografiyalar;
- Badiiy adabiyot asarlari;
- Musiqa asarlari;
- Kino va televideniye asarlari;
- Ta'lim materiallari va darsliklar;
- Komputer dasturlari;
- Ma'lumotlar bazalari;
- Tasviriy san'at asarlari.

Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlarini yaratilishi uchun huquqiy asos sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin:

- O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonuni;

- Fuqarolik kodeksi;
- Davlat buyurtmalari to'g'risidagi nizomlar.

Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlariga nisbatan muallifda mualliflik huquqi (shaxsiy nomulkiy huquq sifatida), asar muallifligini tan olish huquqi, asardan o'z ismi bilan foydalanish huquqi, asarning daxlsizligi huquqi, mukofot olish huquqi (shartnoma shartlariga ko'ra) kabi huquqlar tegishli hisoblansa, davlatga asardan foydalanish huquqi, asarni tarqatish huquqi, asarni o'zgartirish huquqi (ko'p hollarda muallif roziligi bilan), asarni tijoratlashtirish huquqi tegishli hisoblanadi. Odatda, mulkiy huquqlar davlatga o'tadi, lekin bu shartnoma shartlariga bog'liq, ba'zi hollarda muallifga cheklangan mulkiy huquqlar qoldirilishi ham mumkin. Ko'p hollarda davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari erkin foydalanish uchun ochiq bo'ladi, shuningdek, davlat manfaatlari uchun keng qo'llaniladi va ba'zi hollarda maxfiylik rejimi ham qo'llanilishi mumkin.

Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyekti va xizmat asari o'rtasida bir qator o'xshash va farqli jihatlarga to'xtalib o'tamiz.

O'xshash jihatlar:

1. Yaratilish maqsadi: Har ikkala turdagi asar ham muayyan topshiriq yoki buyurtma asosida yaratiladi.

2. Muallifning shaxsiy huquqlari: Har ikki holda ham muallifning shaxsiy nomulkiy huquqlari (masalan, muallif sifatida tan olinish huquqi) saqlanib qoladi.

3. Shartnoma asosida: Ikkala holda ham asar yaratish uchun shartnoma tuziladi.

4. Mulkiy huquqlar: Ko'p hollarda mulkiy huquqlar buyurtmachi (ish beruvchi yoki davlat)ga o'tadi.

Farqli jihatlar:

1. Buyurtmachi:

- Davlat buyurtmasi: Davlat organlari yoki tashkilotlari;
- Xizmat asari: Xususiy kompaniya yoki tashkilot (ish beruvchi).

2. Moliyalashtirish:

- Davlat buyurtmasi: Davlat mablag'lari hisobidan;
- Xizmat asari: Xususiy kompaniya mablag'lari hisobidan.

3. Huquqiy asos:

- Davlat buyurtmasi: Davlat shartnomasi yoki maxsus qaror asosida;
- Xizmat asari: Mehnat shartnomasi yoki lavozim majburiyatlari doirasida.

4. Foydalanish doirasi:

- Davlat buyurtmasi: Odatda keng jamoatchilik foydalanishi uchun;
- Xizmat asari: Ko'pincha faqat ish beruvchi tashkilot ichida foydalanish uchun.

5. Huquqlarning o'tishi:

- Davlat buyurtmasi: Mulkiy huquqlar to'liq davlatga o'tishi mumkin;

- Xizmat asari: Mulkiy huquqlar ish beruvchiga o'tadi, lekin ba'zi hollarda cheklovlar bo'lishi mumkin.

6. Maqsad:

- Davlat buyurtmasi: Ko'pincha ijtimoiy ahamiyatga ega maqsadlar uchun;
- Xizmat asari: Asosan kompaniyaning tijorat maqsadlari uchun yaratiladi.

7. Haq to'lash tizimi:

- Davlat buyurtmasi: Ko'pincha bir martalik to'lov asosida haq to'lanadi;
- Xizmat asari: Odatda ish haqi doirasida qoplanadi, qo'shimcha haq kam hollarda beriladi.

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rishimiz mumkinki, xizmat asari bilan davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektini hisoblanuvchi asarlar ikki xil turdagi mualliflik huquqi obyektini hisoblanadi, bir qarashda bir xildek ko'rinib ham ular yaratilish jarayoni, tomonlarning huquq va manfaatlari jihatidan farq qiladi. Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari asosan davlat manfaatlari uchun yaratiladi hamda ulardan foydalanish ko'pchilik holatlarda omma uchun erkin hisoblanadi. Asosan ta'lim materiallari hisoblanadigan maktab darsliklari, oliy ta'lim uchun o'quv qo'llanmalar, maxsus ta'lim muassasalari uchun metodik materiallar, ilmiy asarlar, davlat ilmiy institutlari tomonidan tayyorlangan tadqiqot hisobotlari, davlat buyurtmasi asosida yozilgan ilmiy monografiyalar, davlat ahamiyatiga molik mavzularda yozilgan dissertatsiyalar, davlat ahamiyatiga molik tarixiy shaxslar haqida yozilgan biografik asarlar, milliy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi badiiy asarlar, davlat bayramlari uchun yaratilgan she'riy to'plamlar, davlat madhiyasi, davlat tadbirlari uchun maxsus buyurtma asosida yaratilgan musiqalar davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlarining xilma-xilligini ko'rsatadi. Har bir holatda, ushbu asarlarning mualliflik huquqlari va ulardan foydalanish shartlari alohida shartnomalar bilan tartibga solinadi.

Xorijiy tajribalar. Davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari xorijiy davlatlarda ham muhim ahamiyatga ega va turli mamlakatlarda bu masala turlicha hal etiladi. Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlarida davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari masalasi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Asosiy qonun bu Federal mualliflik huquqi qonuni[4] (17 U.S.C.) hisoblanadi va ushbu qonunda "Work for hire" (ish beruvchi uchun yaratilgan asar) doktrinasi nazarda tutiladi. AQSH huquqiy tizimida "work made for hire" asarlarning turlari juda ko'p bo'lib, bizning milliy qonunchiligimizdagi xizmat asarlari, shuningdek davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlar, ya'ni umumiy ma'noda aytadigan bo'lsak, har qanday turdagi buyurtma asosida yaratilgan asarlar uning tarkibiga kiritiladi.

AQSH qonunchiligiga ko'ra ikkita holatda asar xizmat asari hisoblanadi:

- a) Xodim tomonidan ish doirasida yaratilgan asar;
- b) Maxsus buyurtma asosida yaratilgan va yozma ravishda xizmat asari sifatida kelishilgan asar[5].

AQSH qonunchiligida milliy qonunchiligimizdan farqli ravishda ish beruvchi yoki buyurtmachi asarning mualliflik huquqi egasi hisoblanadi, ya'ni muallif emas, balki ish beruvchi yoki buyurtmachi "asar muallifi" deb hisoblanadi.

Shuningdek, oddiy asarlardan farqli o'laroq, xizmat asarlarining mualliflik huquqi AQSHda 95 yil davomida yoki nashr etilgan sanadan boshlab 120 yil davomida himoyalanaadi. AQShda shaxsiy nomulkiy huquqlar tushunchasi cheklangan, asosan tasviriy san'at asarlariga qo'llaniladi.

AQShda federal hukumat tomonidan yaratilgan yoki buyurtma qilingan asarlar alohida maqomga ega sanaladi. AQSh federal hukumati xodimlari tomonidan o'z lavozim majburiyatlari doirasida yaratilgan asarlar mualliflik huquqi bilan himoyalana olmaydi va bunday asarlar jamoat mulki (public domain) bo'lib erkin foydalanish uchun ochiq hisoblanadi. Shuningdek, davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlarning o'zlari ham federal hukumat tomonidan yoki shtatlar va mahalliy hukumlar tomonidan buyurtma qilinganligiga qarab huquqiy jihatdan bir-

biridan farq qiladi. Odatda Federal hukumat tomonidan yaratilgan asarlar mualliflik huquqi bilan himoyalangan va u jamoat mulki hisoblanadi, biroq, AQSH qonunchiligiga ko'ra federal hukumat shartnoma asosida xususiy shaxslar yoki tashkilotlardan buyurtma qilgan asarlar mualliflik huquqi bilan himoyalaniishi mumkin hisoblanadi. Umuman olganda, federal hukumat xodimlari tomonidan o'z vazifalari doirasida yaratilgan asarlar mualliflik huquqi bilan himoyalangan va bunday asarlar jamoat mulki (public domain) hisoblanadi va hamma ulardan erkin foydalanishi mumkin hisoblanadi. Agar asar mustaqil pudratchi tomonidan yaratilgan bo'lsa, u holda mualliflik huquqi masalasi shartnomada belgilanadi. Ko'p hollarda, bunday asarlarning mualliflik huquqi federal hukumatga o'tkaziladi. "Work for hire" doktrinasi davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlarga ham qo'llanilishi mumkin. Agar asar "work for hire" sifatida yaratilgan bo'lsa, mulkiy huquqlar to'g'ridan-to'g'ri buyurtmachiga (bu holda davlatga) tegishli bo'ladi. Federal hukumatdan farqli ravishda, shtat va mahalliy hukumatlar o'zlari yaratgan yoki buyurtma bergan asarlarga nisbatan mualliflik huquqiga ega bo'lishlari mumkin. Ba'zi federal agentliklar o'zlari yaratgan yoki buyurtma bergan asarlarni jamoat mulki sifatida e'lon qilishni afzal ko'radilar. Hatto federal hukumat mualliflik huquqiga ega bo'lmagan hollarda ham, u bunday asarlardan keng foydalanish huquqiga ega bo'ladi. Milliy xavfsizlik yoki boshqa muhim manfaatlar tufayli ba'zi davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlar ommaga e'lon qilinmasligi va maxfiy saqlanishi mumkin. Federal hukumat, odatda, o'zi egalik qilgan mualliflik huquqi obyektlarini tijoratlashtirmaydi, biroq, u bunday asarlardan xususiy sektor foydalanishiga ruxsat berishi mumkin. AQSh hukumati tomonidan yaratilgan asarlar AQShda mualliflik huquqi bilan himoyalansa ham, boshqa mamlakatlarda himoyalaniishi mumkin, shuningdek, davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlar bo'yicha nizolar federal sudlarda ko'rib chiqiladi.

AQSH federal hukumati, shtatlar va mahalliy hukumatlar tomonidan buyurtma asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlariga quyidagilarni misol qilib keltirishimiz mumkin:

- NASA tomonidan olingan kosmik tasvirlar;
- Qishloq xo'jaligi departamenti tomonidan tayyorlangan tadqiqot hisobotlari;
- Milliy sog'liqni saqlash institutlari tomonidan moliyalashtirilgan ilmiy maqolalar.

AQSH qonunchiligiga ko'ra: "work for hire" asarlar uchun mulk huquqi umuman olganda, davlat IP huquqlariga egalik huquqini saqlab qoladi, ammo milliy qonunlar va maxsus shartnomalar asosida o'zgarishlar kiritilishi mumkin va ayrim yurisdiksiyalarda ijodkorlar muayyan huquqlarni saqlab qolishlari mumkin, ya'ni ma'naviy huquqlar (ularni tan olgan mualliflik huquqi tizimlarida), ixtirochi nomini olish huquqi (patent tizimlarida), potentsial royalti yoki kompensatsiya (shartnoma bo'yicha) olish huquqlari ijodkorga tegishli hisoblanadi. IPdan foydalanish va undan foydalanish huquqi, IPni litsenziyalash yoki o'tkazish huquqi, IP huquqlarini buzuvchilarga nisbatan qo'llash huquqi davlatga tegishli huquqlar hisoblanadi[6]. Ko'pgina yurisdiksiyalar davlat tomonidan moliyalashtiriladigan IP-ga jamoatchilik kirishini ta'minlaydi, ba'zi asarlar darhol jamoat mulkiga kirishi mumkin. IPni davlat tijoratlashtirish siyosati turlicha ba'zan xususiy sektorga tijoratlashtirish uchun litsenziyalar berilishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, AQShda xizmat asari tushunchasi ancha keng va murakkab, maxsus buyurtma asosida yaratilgan asarlarni ham o'z ichiga oladi. Federal hukumat asarlari avtomatik ravishda jamoat mulkiga aylanadi, bu boshqa mamlakatlardagi amaliyotdan farq qiladi. Bu tizim AQShning o'ziga xos huquqiy an'analari va mualliflik huquqiga yondashuvini aks ettiradi. Boshqa mamlakatlar bilan taqqoslaganda, AQShda davlat asarlariga nisbatan ochiqlik tamoyili kuchliroq, ammo xizmat asarlari bo'yicha ish beruvchilar huquqlari kengroq himoyalangan.

Xulosa. Intellektual mulk huquqi obyekti hisoblanadigan xizmat asari va davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlarga nisbatan mulkiy huquqlar ish beruvchi yoki davlatga tegishli hisoblansa, shaxsiy nomulkiy huquqlar muallifga tegishli hisoblanadi. Ularning har ikkalasini yaratish uchun tomonlar o'rtasida shartnoma tuziladi, xizmat asari uchun tuzilgan

xodim va ish beruvchi o'rtasidagi shartnoma mehnat munosabatlarining bir qismi hisoblansa, davlat buyurtmasi asosida asar yaratish uchun tomonlar o'rtasida tuzilgan shartnoma fuqarolik munosabati hisoblanadi va bu ular o'rtasidagi asosiy farqlardan biri hisoblanadi.

Normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish davomida qonunchiligimizda xizmat asari haqida maxsus moddalar mavjud va uning xususiyatlari ochib berilganligi, ammo davlat buyurtmasi asosida yaratilgan mualliflik huquqi obyektlari to'g'risida ma'lumotlar umumiy asoslarda yoritilganligi ma'lum bo'ldi. Shuning uchun taklif bildirib qolamizki, mamlakatimiz ijtimoiy hayotida yuqori ta'sir ko'rsatadigan intellektual mulk huquqining obyektini hisoblanuvchi davlat buyurtmasi asosida yaratilgan asarlarning huquqiy maqomini atroflicha yoritib beradigan, davlat va muallifning huquq va majburiyatlarini, ulardan foydalanish shartlarini o'zida mujassamlashtiruvchi qonunchilik hujjatlarini ishlab chiqilishi amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi
3. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик кодексига шарҳ; Илмий шарҳлар. Т 3. / Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. — Тошкент: Baktaria press, 2013. 412 б.
4. <https://www.bitlaw.com/source/17usc/index.html>
5. John M. Garon & Elaine D. Ziff, The Work Made for Hire Doctrine Revisited: Startup and Technology Employees and the Use of Contracts in a Hiring Relationship, 12 MINN. J.L. SCI. & TECH. 489 (2011).
6. Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code. december 2022. 7-10 p.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).